Karpenko-Karyi, Ivan
Nevol'nyk

PG
3948
T6N4
1915

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

НЕВОЛЬНИК

Драма в 5-ох діях зі співами і танцями.

УСЦЕНІЗУВАВ

КАРПЕНКО КАРИЙ (ТОБИЛЕВИЧ).

ПІСЛЯ ПОЕМИ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

Ціна 15 цнт.

1915.
З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

ПОРТРЕТ Т. ШЕВЧЕНКА

дуже гарний, поменшенє портрету славного артиста-маляра Ф. Красицького. Величина 13x16 цалів. Портрет виконаний дуже удатно і на тревалім папери.

Ціна 20 цнт. враз з пересилкою.

Рівнож поручаємо листовий папір з вінєтами: Т. Шевченка, М. Лисенка, Івана Франка, Б. Хмельницького і М. Драгоманова. Ціна за 12 штук враз з ковертами всего 25 цнт. разом з коштами пересилки.

„S V O B O D A"

83 Grand Str., Jersey City, N. J.

КУПУЙТЕ! НОВІСТЬ! КУПУЙТЕ!

ЛИСТОВІ ПАПЕРИ

до родини, свояків, знакомих і др.

На кождім листї находить ся відповідний віршик прикрашений гарною трикольоровою вінєтою в народних мотивах і три сторінок лїнїованих до писаня.

Цїлість складаєсь з 26 ріжнородних листів.

Ціна 75 цнт. — Поодинокий листок коштує 4 центи.

Пересилку оплачуємо самі.

Для перепродавців даємо значний опуст. Замовленя враз з належитостію (принимаємо також почтові марки) належить висилати на адресу:

„S V O B O D A"

83 Grand Str., Jersey City, N. J.

NEVOL'NYK

НЕВОЛЬНИК

ДРАМА В 5-ох ДІЯХ ЗІ СПІВАМИ І ТАНЦЯМИ.

УСЦЕНІЗУВАВ

КАРПЕНКО КАРИЙ (ТОБИЛЕВИЧ).

ПІСЛЯ ПОЕМИ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

1915.
З друкарні „Свободи", 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

AUG 10 1983

PG 3948 T6N4 1915

ДІЄВІ ОСОБИ:

Коваль Василь, старий запорожець
Ярина, його дочка
Стефан, його годованець
Оксана, дівчина сусіда
Недобитий, бандурист
Опара, запорожець
Кукса, „
Голощук, „
Недорізаний, „
Покришка, „
Неплюй „
Начхайменівніс, „
Подорожний, „
Зачепа, „
Джура, „
Поводар, мале хлопя

Запорожці, невольники, селяни, дівчата і турецькі яничари.

ДІЯ ПЕРША.

(Село у літку. По ліворуч хата **Коваля** з високим частоколом; біля хати лавка, накрита килимом; на лаві сидить **Коваль** і **Недобитий**, а трохи оподаль під деревом стоїть **Стефан** засмучений).

ЯВА I.

Недобитий. (Грає на бандурі і співає думу):

Ой під лїсом, тай під Лебедином (2 р.)
курила ся доріженька димом.
Ой там молод козаченько нудить (2 р.)
під ним сивий кониченько блудить.
Чи я-ж тобі мій коню та важкий (2 р.)
чи-ж я тобі мій сивий та тяжкий?...

Коваль. Еге... То мабуть як не думай, як не марикуй, а такой треба буде... Шкода хлопчини... ще і у колодочки не вбилось... алеж...

Недобитий. У поли, на воли скорійше вилюднїє.

Коваль. Років би зо два підождати... Ну годі... Так думка-ж шиба, щоб часом і людий не почали дорікати, що виховую...

Недобитий. А правда, правда. А що правда, то не гріх: дорікати-муть...

Коваль. І так шкода і так невигода... Як-би моя сила, самби поїхав за ним, самби доглядів... Кортить ще раз помірятись з бісурменом, ще раз

глянути у вічи смерти — а там хочби і в домовину... Як гляну на молодого юнака, то серце вогнем запала, а як зарже кінь вороненький, то здаєть ся, вихром схопив би ся на нього, тай полетів, що й вітер не дігнав би... Сказано-ж: колиб думка та силою стала, то і море-б перескочив, а нема сили, то нащо думка молоднїє?... Який вже з мене козак?... Більш здав ся на стару бабу... Задля чого-ж я живу на сьвіті?... Колись сею рукою коня новика обертав у лялечку, а татарву душив мов котята...

Недобитий. А з мене який тепер козак?... Сили нема в долонї і на те, щоби табаку до ладу розтерти, та і струни не слухають... Думка ушкварить веселої, а струни буцїм на злість тобі загудять сумної і розбурхають у старім серцї колишнє лихо, і дїла колишні, незабуті зринуть ся на верх і плавають перед очима.

Коваль. Еге... І як не відганяєш ті думи від себе, а вони стовбичать перед тобою і колупають старий мозок. Згадаєш мучеників праведних, що зложили свої буйні голови за віру христову, поглянеш навкруги себе, на високі могили і заплачеш гірко...

Недобитий. Ну... менї час рушати. Пращавай Василю. Зоставай ся здоровий. А за хлопця не забувай моєї поради.

Коваль. Ходи здоров. За пораду спасибіг, не забуду... Стефане, а йди но сюди... Чого ти такий, мов із-за вугла прибитий? Хорий, чи що?... Дивись бо веселїйш синку, а я тобі дещо розкажу таке, чого може і у книжцї не доведеть ся тобі бачити... Бачиш синку, ген — ту могилу, що ледви синїє?...

Стефан. Бачу таточку...

Коваль. Отже там, на тім місци отаборив ся зі своїм війском славний гетьман Іван Підкова; там він положив свою буйну голову. (Глянув на Стефана). Та що се, хай Бог боронить, з тобою?... Ти ледви не плачеш?...

Стефан. Нездужаю я тату... Піду я, походжу по садочку, може полекша...

Коваль. Піди сину... (Тихо). Мабуть догадав ся, мабуть вже серце віщує... Ох діти, діти, рожеві квіти...

Стефан. (До себе). Батько замислив ся... Ох чує моє серце, що вже не довго мені гуляти. Не даром батько що дня оглядає та примірює збрую та буланого муштрує... (Відходить).

Коваль. І чого та татарва знова заворушилась? Знов забажалось погодувати своїм трупом вовків-сіроманців, знов закортіло довідатись, чи не пощербились ще шаблї запорожські... А з Стефана буде козак завзятий, чує моє серце, що буде... Не раз подякує Січ-мати старому Ковалеви, що вигодував такого молодця... Еге, так і буде... (Кличе): Ярино!...

ЯВА II.

Ярина. (Входить з саду). Ви мене кликали таточку?

Коваль. Та кликав-же... А де Стефан?

Ярина. А онде під тином неначе вкопаний стоїть.

Коваль. Еге, а я байдуже... не бачу. От такі старі очи... колись, у темну ніч, за гони було пізнав чоловіка... А тепер... А ходіть но лишень діти сюда, але ходіть обоє. Господь милосерний післав нам празничок, не гріх і повеселитись, а ви щось обоє блукаєте, мов неприкаянні... А нуж ушкварте діточки якої, звеселіть мене, розворушіть старі кости. Ануж...

(Він грає на бандурі і танцює. **Ярина** і **Стефан** танцюють, старий підспівує):

Як би мені лиха та лиха
як би мені свекрівонька тиха,
як би мені чоловік молодий
до другої не ходив, не любив.

Ще ось такої:

Ой так чи не так
Уродив ся пастернак,
А петрушку криши в юшку
Буде смак, буде смак.
Ой так, таки так
Оженив ся козак,
Кинув хату і комнату
Тай потяг у байрак.

Е, шкода і замаху... (Сідає). Не та вже моя сила. Зовсім розкис. Мабуть за такі танці ніхто тютюну не дасть і на понюх, а не то що на люльку... А колись то було і сам гетьман по таляру давав за одно коліно. Думка тепер танцює і скаче, а ноги ледви волочуть... Літа мої... Сило моя... Де ви ся поділи?... Ну піди-ж ти доню до господи та злагодь що небудь пополуднувати...

Ярина. (Пішла).

Коваль. А ти, мій синку, ходи сюди та сідай ось тут біля мене.

Стефан. (Сідає).

Коваль. Слухай синку, що я тобі казати-му, слухай та не пропускай анї жадного словечка... Як убили твого батька в шляхетчинї, то ти ще тодї був малесеньким, Стефане...

Стефан. (Здивовано). Так... я... я... не син?... чужий вам, тату?...

Коваль. Та не чужий бо, нї... Стрівай, не забігай у перед, а слухай готового... От і померла і мати таки твоя...

Стефан. Так я зовсїм чужий вам?...

Коваль. Який бо ти нетерплячий... Ти слухай, а не хапай ся поперед батька у пекло... Ото кажу, померла і твоя мати, а я і кажу покійній моїй жінцї, а що, кажу, візьмемо за дитину?... Тебе отсе... Чогож бо ти так засмутив ся?

Стефан. (Зі смутком). Чужий, сирота... О, чом же я перш сего не знав?...

Коваль. Бо тобі до сего часу і не слїд було знати. Слухай дальше і не сумуй... Взяли ми тебе тай і з Яриночкою спарували.

Стефан. (Схопивши голову у руки). О... Боже мій... Яж сего не знав, яж сего не знав...

Коваль. Тепер же синку ось що зробимо. Ти вже в лїтах і Ярина зріє, треба буде людий пошукати та дещо дїяти... Як ти скажеш синку?

Стефан. Не знаю... не вмію зрозуміти... Я гадав, що Ярина...

Коваль. Сестра тобі? Аж воно, бач, зовсім не те. Щож, я не бороню, любитесь, то з Богом і до шлюбу... Але що ти бачив, що ти знаєш, живучи тут? Ріс як у Бога за дверми, тільки і лиха було, що як ще учив ся у бурсї, то може часами приходилось скоштувати березової каші. Так задля того сину треба буде трохи по сьвіті побгукати, козацького жупана провітрити, тай шаблю погострити, щоб не заржавіла і щоб ти пізнав, що не тільки сьвіта, що у вікнї. Треба подивити ся на чужі люди, які вони і як живуть: чи орють, чи на непораному сїють а просто жнуть і немолочене віють. Годить ся і те знати, як там мелють: чи язиками, чи каменем, та і як їдять: чи ложками чи жменями?... Чогож ти так замислив ся, мій друже?... Ти-ж либонь козацького роду?... Чи може у твоїх жилах тече вода, а у серцеві заяча відвага?... У кого-ж ти такий нікчемний вдав ся?...

Стефан. (Стрепенув ся). Нї... я роду козацького і одвага у моїй душі живе... Лиш несподївана розлука зворушила моє серце, збаламутила мою кров... Ох... важко менї... (Закриває лице руками).

Коваль. Так... треба в люди на рік, на два піти, а потом уже побачимо, що далї буде.

Стефан. Знаю вату, що треба і борони мене Боже жахати ся козацького дїла. Давно вже кортить моє серце помірять ся з бісурменом... Давно мої мрії лїтають по степу і воюють з ворогом лютим... Одно тяжко... що вас покинути мушу.

Коваль. Може не так жаль мене як... Не думай об сьому, сину. Господь допоможе, то і усе буде гаразд... Ну, та якже, га?... З Богом у дорогу... Іди, сину, у Січ...

Стефан. Так таточку... А серце кровію обливаєть ся...

Коваль. Не потурай серцеві, скоряй його розумови, а від смерти не заслонини ся і на печи. Та й не такий страшний чорт, як його малюють... У Січи наберем ся і розуму, научим ся козацького звичаю і молодецького хисту... Споглянь на себе: який з тебе юнак? Ні у постати, ні в очах, ні одваги... Очи дитинячі, аж сором дивити ся... Шкода... Який з тебе козак?

Стефан. Ох... не зносити мені моєї голови...

Коваль. Одна голова у тебе на плечох, то й пануй її... А там, сину, побачим сьвіта, та не такого, як у бурсї. Там научим ся і Богови молить ся по молодецьки, а не по чернечи харамаркати.

Стефан. Виряжайте мене, не гайте.

Коваль. Оттак і зробимо, мій сину. Помолившись Богови осїдлаємо буланого тай гайда у дорогу. А і кінь же кінь: як змій, і зо дна моря винесе... Та що се і доси не дають полуднувати?... Ярино!... Чи злагодила ти вже там щонебудь?... Так, так синку...

ЯВА III.

Ярина (вийшла уже раннїйше, а учувши розмову, ухопилась за одвірок і мов зомлїла).

Ярина. (Ледви чутно). Уже таточку... Осьдечки усе готово... Їдьте на здоровлячко...

Коваль. (Їсть).

Стефан. (Сидить засумований).

Коваль. Еге, що за смачні вареники, самі у рот лїзуть... Стефане, чому не їси?

Стефан. (Бере порожну ложку).

Коваль. Оттак... Порожну ложку у рот кладеш? (Сьміє ся).

Ярина. (Дивлячись на Стефана). Таточку, він такой справді нездужає... Братчику, соколе мій, скажи, що в тебе болить?

Стефан. (Похилив мовчки голову).

Коваль. (Сам до себе). Чи жать, чи не жать, а сїяти треба...

Ярина. Стефаночку... промов-же хоч одно слово...

Коваль. (Сам до себе). А хто-ж пожне тії жнива, що ми засївали?...

Ярина. Боже мій... Що се з тобою, Стефаночку, подїялось? Таточку, чим ви його розгнївали?

Коваль. (Мов не чує). О, тепер неначе по трохи і підкрінись... Ну, коли їсти то їсти, бо нїколи гаятись... Спасибіг тобі доню за полудень. Підуж я отсе, до вечірнї може з ким пострічаюсь та пораджусь... А ти, Стефане, лягеш спати, щоб до зорі встати та коня сїдлати... (Вийшов).

ЯВА IV.

Ярина. До зорі коня сїдлати?... Братчику, голубчику, Стефаночку, чого бо ти плачеш? Глянь же на мене, на твою любу сестричку... Усьміхни ся... Бач... який... не дивить ся... Не любиш ти мене? Їй Богу я заплачу... (Плаче). Бог зна завіщо розгнївав ся тай зо мною не говорить... Хочеш, я

тобі заспіваю ту пісоньку, що ти найбільше любиш?... (Пригорнулась до нього і співає):

Чи я мамо не доріс,
чи я мамо переріс,
чи не рублена хата, (2 р.)
що не люблять дівчата. (2 р.)

Ой ти спну вже доріс,
ой ти спну переріс,
В тебе рублена хата, (2 р.)
тай не люблять дівчата. (2 р.)

В тебе стан як у баби,
в тебе очи як у жаби,
руки, ноги як у рака, (2 р.)
а сам рудий як собака. (2 р.)

І тонкий і високий,
щей без носа, косоокий,
тай без верхної губи, (2 р.)
як цілуєш видно зуби. (2 р.)

І пісні не хочеш слухати? Ну, стрівайже, коли ти такий, то я утечу від тебе... Їй Богу утечу та сховаюсь у буряни... А тоді хоч гукай, не гукай... не докличеш ся. А що? злякав ся?... Ні... ні, я не втечу, а сяду біля тебе... Ти справді може нездужаєш? Я зіля достану, за бабою збігаю, коли хочеш...

Стефан. Ні, сестричко моя... Ніяке зіля не загоїть рани мого серця—горя...

Ярина. Горя? Якеж там горе?

Стефан. Негадане і несподіване... Невжеж ти не чула, що батько казав? Я до сього часу думав,

що ми... Не дивись... не дивись так любо на мене... не тулись до мого серця... Я не брат тобі...

Ярина. Господь з тобою... що се ти кажеш...

Стефан. Не брат я, я чужий тобі... Я круглий сирота... Так зараз сказав батько...

Ярина. (Здивовано). Що він такого говорить?... Хочби тато живі не вернули ся... Що мені у сьвіті божому робити?...

Стефан. Не обіймайже мене, не голуб мене... Не сестра ти мені... Я чужий... зовсім чужий...

Ярина. Та схаменись бо... Годі тобі пустувати... Чи не гріх тобі так зпущати ся на-до мною?... Ти морочиш мене, а в мене серце розривасьь... Бач, я плачу...

Стефан. Не плач, моя зіронько, не завдавай ще більшого жалю мойому серцеві... Дивись же мені в вічи: не жартую я, а щиру правду тобі кажу, що мені зараз сказав твій отець, що я є годованець... Я сирота... Завтра я покину вас і поїду далеко... далеко...

Ярина. Стефаночку... Без тебе і мене не стане на сьвіті... Я умру з жалю за тобою...

Стефан. Ярино моя, моя квітко, моя зоре так ти і тепер мене любиш, хоч я чужий тобі?... О, який-же я щасливий... Гляньже, глянь-же на мене твоїми оченятами... Ти і тепер мене любиш?... О, мої любі оченята...

Ярина. (Плачучи). Та згаснуть вони від дрібненьких сліз, попухнуть від тяжкого смутку... Покинеш мене мій братчику... дружино моя... Покинеш мене одну одинесеньку, як квіточку в чистім полі...

Стефан. Годїк... годї плакати моє серце. Поїду у Січ, бо годї тут жить. Роздобуду слави і верну до тебе.

Ярина. Може забудеш мене Стефаночку... На чужій сторонї найдеш собі кращу... (За слїзми не може говорити).

Стефан. Не забуду тебе, моя зоре... Доки сьвітсонця не забуду... Доки не перестанесь бить серце у моїх грудях... Не хочу і не зможу я тебе забути... Ти будеш моєю одвагою, моїм супокоєм, моєю молитвою, моєю надією... І коли хоч на хвилинку викину тебе із серця, то хай перша куля пробє його... Молись за мене тут, моя ти зоре, та жди мене...

Ярина. Буду молити ся, мій голубе... Щиро буду молить ся... (Обнялись і замовкли).

ЯВА V.

Коваль. (Сам з собою балакає). От такі то мої молодята. Вже і поснули. (Зітхнувши). Усе минеть ся, забудеть ся: і горе і радість і усяка пригода — тільки щире кохання, як та іскра тлїти-ме у серцї до віку і по всяк час будити-ме його... (Підійшов до Стефана і Ярини). Ану, дїточки, пора о господу. На дворі смерка а ніч коротенька...

Стефан і Ярина (раптом схопились).

Коваль. Щож, набалакались у волю?... Бачу, бачу, що у вас одно серце і одна думка... Жалко менї вас розлучати, ще і як жалко, але і те скажу вам дїти, що я й сам гаразд не знаю, кого більш люблю: чи вас, мої голубятка, чи Україну... Їдь, сину, на рік, або два у Січ, скоштуй гіркої, та

своєю одвагою нагадай бісурменам свойого батька... А Ярина твоя на віки... На, візьми її...

Стефан і Ярина. Таточку наш рідний, благословіть нас...

Коваль. (Підоймає руки). Боже праведний, Боже сильний... Обережи моїх діток од болїзни, од лютого ворога... Спаси їх милосерний і помилуй... Сюди, діти, до мойого серця... (Обіймає їх). Боже, зглянь ся на мене старого...

Занавіс.

ДІЯ ДРУГА.

(Обстановка та сама, що у першій дії. Свитає).

ЯВА І.

Коваль. (Виніс зброю, кладе усе до долу, бере шаблю у руки). Шабле моя гострая... Ти була менї щирим товаришем і побратимом, тепер покидаєш мене сиротою... Прощай, прощай на віки вічні... Ручнице моя, гаківнице... Стара вже ти, дуже стара... Похрянано тебе бісурменськими ятаганами... Стріляй-же мітко, улучай хвацько у самісеньке серце, щоб ворог як спін валив ся... Прощайте, мої вірні товариші, мої єдині други: пістолї мої смертельні... З вами найважче менї розрізнять ся. Дивлячись на вас, згадую я давнїйшу давнину і воскресає перед моїми очима колишнє незабуте... Далеко, — далеко я вас здобув — за синїм морем, куди вже і ворон мої кости не донесе. (Задумує ся).

ЯВА II.

Стефан і Ярина. (Входить).

Коваль. (Побачивши їх). Гай, гай як ви баритесь, діти... Пора... Вже і сонечко встало, скоро день буде... А ти Ярино нійди та здійми з божниці срібний образок. Його колись подарив мені старий чернець у Київі.

ЯВА III.

Ярина. (Входить).

Коваль. Доню, подавай йому зброю.

Ярина. (Плачучи, дає йому шаблю). Рубай, мій соколе, лютих ворогів, борони віру христову... (Надіває на него шаблю).

Стефан. (Вздержує сльози). Буду моя зоре, боронити... не обезславлю козацького роду.

Ярина. Стріляй мітко, смертельно, та повертай швидче до своєї милої...

Стефан. Вернусь, моя галочко, зо дна моря прилину до тебе, моя зоре...

Коваль. Бравий козак, аж серце радуєть ся... Ех... колиб моя сила... Хочби мені як небудь доплентати ся до Січи, яб там хоч коний пас, або що... Та не плач, синку, не годить ся... Годі Яриночко сумувати, пора милого в дорогу споряджати... (Бере у неї образок і благословить ним Стефана). Нехай хранить тебе той образок почаївської Божої Матери від всякої лихої пригоди... (Надіває Стефанови на шию). А тепер пращай мій синочку... (Цілує його в голову). Не бари ся, та швидко повертай ся... Ну пора, бо ось і товариство незабаром збере ся на вигін...

Стефан. (Обіймаючи Ярину). Прощай, моя любо суженя... Прощай, моя квіточко, зірочко моя...

Ярина. (Сидячи). Тату... тату... О, як важко розлучатися ся з милим...

Коваль. Годі... годі... доночко... Прощай же, синочку, що раз. Слухай, синку, жий правдою, ні перед ким не розгадай ся і нікому не никодь... Дурної поради не слухай, а доброї не бери не подякувавши... Шануй старшину, почитай старших від себе, з товариством поводь ся з повагою і живи у добрій злагоді... Приїхавши на Січ, поклони ся старому коношому від Коваля, а отсей каштук віддай на церкву Божу, щоб помолили ся на Січи за мою грішну душу. Горівку пий та розуму не пропивай... Памятай синку, що як сядеш на коня, не забувай на Бога, а зійшовши з коня, не забувай за коня... Шанувати-мени його і годувати мени, то він тобі вірно служити-ме... Ти не давай нікому другому ні розсідлати ні напувати, а приучуй його до себе посвистом...

Ярина. Хто іти-ме або їхати-ме, то передай від себе звісточку хоч на словах, хоч на папери... Прощай, Стефаночку, мій любий, мій орле сизокрилий... (Рідаючи, падає до грудий батькови).

Стефан. (Низько кланяючи ся). Прощайте, тату... Прощай, моя зірочко... (Скоро відходить).

Коваль. Бог тобі на поміч, моя дитино... Годі Яриночко... годі... Подивись як полетів: як стріла злетів... Ах, серце радуєть ся...

Ярина. (Кричить). Стефане... Орле мій... Дивіть ся, тату... Оглянув ся... Махнув шапкою... Щось

говорить... Не чую... Не чую... Вже ледви маячить, а шапка червоніє... Потонув... Знов з'явив ся... Зник... (Земля паде).

Занавіс.

ДІЯ ТРЕТА.

ЯВА I.

(Козацький табор. Скрізь сидять запорожці. одні чистять зброю. другі заходять ся коло ватри де варять вечеру. Повно руху і гамору. Співають):

Хор:

Гей не дивуйте добрії люди,
що на Вкраїні повстало,
там за Дашевом під Сороквою
множество Ляхів пропало.

Гей Перебийніс просить не много,
сїмсот козаків з собою.
рубає мечем голови з плечий,
а решту топить водою...

Опара. Сьогодня чи мало не долїчились своїх...

Кукса. Таки певно і в пів сотнї не вбереш.

Опара. А атаман молодець... Довго не давав ся. Чоловіка з десяток положив. доки і самого не проткнули.

Кукса. Завзятий був козарлюга. — вічна йому память... Ну, та я так думаю, що і сей не дасть собі у кашу наплювати, дарма що молодий...

Опара. Молодий, та з старою головою... Вигодував старий Коваль вонака козакам на славу а ворогам на погибіль...

Кукса. Знесуть не один десяток голомазних таракуцьок...

Неплюй. Я сьогодня поруч з ним рубав ся. О... Завзятий... Очи горять так страшенно, аж нїби палить від них: зуби стиснув, та так січе, так руба як дрова... Буде бравий козак, як що не зледанцє...

Кукса. А ходїм но, братця, та подивім ся, як там старшина бенкетує...

Опара. Корчить промочить горлянку?

Кукса. Бо перехопила уже... А тобі-б то і байдуже?

Опара. Чого байдуже? Я пю, доки пить ся... Сказанеш: „лий доки пить ся, лий доки лєть ся...”

Неплюй. Мени гаї бенкет?... Може по коряку смикнуть... Не бійсь, свій атаман не в покійного; як тільки його вичьвяхнуть, то зараз наказ дав, щоб пяного його око і не бачило. Се Опарі не на руку... коштувати-ме його спина не раз бичів...

Опара. Чия спина до чого здатна... Моя до бичів, а твоя, щоб на нїй чорти гопки били...

Неплюй. Молодець, ой Богу молодець... Не довго длубав ся в пинени доки найшов слово.

Опара. У мене пинонь молодуча: не вспію винять слово як вже у нїй вилупить ся нових два...

Неплюй. Ой молодець, хвалю... А хочете, братця, я вам розкажу, яке мене колисьто лихо спіткало?...

Опара. Ану, ну... Вигадай що небудь... Та тільки як брехати, то брехати до заду, а то й слухати не хочу та й пику побю...

Неплюй. Ні, я вам правду розкажу...

Опара. Чусте, братця?... І вітер неначе став притихати... Мабуть хоче послухати тієї правди, що брехнею зветь ся...

Всї. Та ну бо... не перебивай. Хай і бреше, а тобі як? Бреши... бреши...

Неплюй. Давно се було... Ще як я жив на селї та чумакував зі своїм дїдом, а мого батька тодї ще не було на сьвітї...

Всї. От, чортів син вигадав...

Неплюй. Ото справили ми 12 возів та накупили 12 пар волів, цей і 12 батогів... Спорядили настоящу чумачку... Поїхали ми на Дон по рибу... Тодї єще шляхів не було, так ми майнули манівцями, навпростець, через лїси та через бори, через Туреччину та через Шляхотчину... Приїхали ми на Дін, аж риби нема — самісїнькі раки... Ой лишенько... Що тут дїяти?... Стали ми радитись... Я і кажу дїдови: накупимо раків, бо якже, кажу, так порожнем вертати?... „Добре, каже, спинну...” І накупили ми тих раків повнїсенько: аж цїлих три макітри та чотири фляшки... Заткнули ми їх затичками, тай поїхали... Їдемо ми день, їдемо другий, аж третого дня приїхали до порома. Поромщики за переправу заломили таку цїну, що і раки не варта були того... А мій дїд дуже розумний був, бо бував таки у бувальцях... Зараз ударив себе каменюкою по лобі, аж йому ґуля вискочила між очима завбільшки кулака... Дїлож, братця, було важне, то і треба було поміркувати... Ото, як кажу, мій дїд як почав думати, а думки так сїдають йому на лобі як чиряки... Та думав він так либонь з тиждень а далї і каже: „Ось що ми зробимо: вози попрода-

мо на сїм боцї, а волів та раків переженемо в брід...“ Як сказав се менї дїдусь, так я з радощів аж затанцював, та такоґе гонака, що аж потилицї пятами доставав... Зараз попродали ми вози, а волів та раків пігнали в брід. Вони пошли верхом, а раки пірнули в спід... „Нїчо, каже дїд, вони на тамтім боцї виплинуть...“ Ото перейшли ми річку тай посїдали на тамтім боцї ждати тих раків... Сидимо ми до снїданку, нема раків... Вже і обїдня пора, нема раків... Стало сонечко звертати на полудень, далї і на спочинок, а наших раків як нема, так нема... Аж се мій дїд як не затупотить, як не закричить. „Сякий... Такий... присїкав ся до мене... тиж, каже, бісів сину байдаки бив, і чиж вже, каже, не можна було доглупати ся, щоб попутати тих гемонських раків...?“ Еге, кажу, тепер я і сам бачу, що треба було... Ну... нїчого робити, повставали ми, заняли волів, взяли торбинки на плечі тай потягли. А тут ще менї велика пригода трапила ся: зовсїм підбив ся так, що не можу іти... Сїв я на шляху тай плачу... Тут, спасибіг, дїдусь став менї в великій пригодї... „Дурню, каже, не знаєш, що робити?... Возьми ноги на плечі...“ Тю... кажу, я і не догадав ся. Як схоплю ся, та себе за ноги... Закинув їх на плечі та зараз полегшало...

Довго ми се ішли, аж гульк, приходимо до дому... А тут Бог нам дав велику радість: мій батько на сьвіт народив ся. А такий бравий хлопчина та такий балакучий... Надїла мати на нього сорочечку, пітанцї, вибіг він нам на зустріч, поцїлував дїда у руку, а мене як ухопить за чуба, як почне бити, як почне кулакувати... звісно, батько, то вже і знає своє дїло... Я йому мовчу, одно через се, що батько, а друге і від радощів, що він на сьвіт на-

родив ся... Добре оттому, братця, у кого хоч пізно, а народить ся батько. Бо перш якось то аж чудно було: ідеш вулицею, а люди і питають: а деж, парубче, твій батько?... Тепер уже ціле село зна, що і в мене є батько, хоч він і після мене народив ся, а всеж таки є... Ото, кажу, прийшли ми до свого двору, аж дивимось: двір наш такий великий та такий став просторий, а ворота такі пиречезні, що скілько возів не їхало би в перуч, то не зачепилиби ся... Увійшли ми у хату, дивимось, тільки і старого, що піч, а то усе нове... На стінах хмари та ліс, а на стели небо, і сонечко так сіяє, що як глянеш на нього, то аж сльози потечуть з очий... Спасибіг сусїдам, добре підновили хату... Ото дїд мій зараз почав порядкувати. Наварив оловяних пампушків та желїзних галушок а мене післав скликати сусїдів на батькові хрестини. І насклікав я тих сусїдів повнїсеньку хату: аж три старі бабі та одного цигана... Як тільки батька увели у хрест, то почали ми з дїдом частувати гостий... дїд біля столу а я біля порога. Котрий ухопить галушку пампушку, то і мерщій біжить до порога, щоби запити юшкою. А я його там зараз і почастую макогоном, по потилици... хмель йому ударить у голову, то він так і сторчака дасть... Та так ми усїх укоптентували, що декотрі і на віки там заснули, а инші ледви другого дня і прочуняли ся...

Опара. Та ти і до сьвіту не добрешеш...

Неплюй. Вона єще довга... та се бач її кінець... Але я зараз причіплю до ньої другу...

Опара. Стрівай... Нехай моя зверху...

Неплюй. Бреши...

Опара. Тільки се не брехня а справжня правда... Знаєте, братця, тамтого тиждня я стояв на варті... Ніч була така темна, що і носа свого не побачив, тільки як лляснем його рукою, то тоді і на певно знати мені, що він є у тебе на шиї... Стою я собі, стою, стою, стою тай стою...

Неплюй. Та сядь вже раз, вражий сину...

Опара. ..Стою я собі тай думаю: чи той Неплюй брехнею цілий сьвіт перейде і назад верне ся?... Аж зирк — так він за двоє, котить ся щось таке малесеньке, рудесеньке, котить ся тай котить ся... Що воно таке, думаю... Прожогом доган тай питаю ся: куди ти так, кажу, поспішаєш?... ..Кочусь, каже, до вашого Неплюя, щоби його з'їсти..." А я його чобітом, чобітом, чобітом... тай роздавив... А не їж, кажу Неплюя, нехай лучше він тебе з'їсть...

Всї. (Регочуть ся).

Неплюй. Та де її кінець?... Та ви не знаєте, що з Опарою трапилось у ту-ж таки ніч?

Всї. А ну, ну... хто кого переборе?...

Неплюй. Знаєте, братця, їду я попід лїс аж дивлю ся: що за біс... Нашого Опару тащить величезний вовчиско... Я вже бував хотів бігти та ратувати християнську душу, коли вовк лиш розвявив хапку та проливнув сарака разом з чобітьми, ручницею і сошом... Мені тільки сльози покотили ся з очий... Але вже Опара не з таких... сейчас собі порадив. Тут, тим місцем, знаєш у вовка виростають задні ноги, він з початку виставив лиш голову, розглянув ся по сьвіті, а далї гоп, тай опинив ся на земли, та давай ногам знати... Але і вовк

також не попустив. Підбіг, вхопив його та вдруге проликнув... Побачим, чия візьме, подумав вовк, та навздогін... Дігнав, вхопив у пащеку, що сарака Опара лиш задзвонив ногами у воздусї, та мерщій з ним під дуба... Прилетів до дуба, обернув ся до нього хвостом та з цілої сили запер ся задом до дуба... Менї аж ніт покотив ся, бо бачите, братця, тепер прийшло ся Опарі марно загибати... Бо кудиж йому тепер утїкати?... Я так зі страху і закричав... І се вратувало сараку, бо вовк від несподїваного крику напудив ся так, що зі страху так і ляпнув Опарою на землю...

Голощук. А ну годї вам брехати... Гляньте лиш якого підсвинка сюди женуть...

ЯВА II.

(Два запорожнї вточують барилку з горівкою).

Породожний і Зачепа. (Входять).

Подорожний. Курінний прислав вам барилце чемерички, щоб почхались після татарської табаки...

Опара. Чи справдї?... От так молодець, зна гоїти запорожські рани... (Бере барилце і пє).

Всї. Та ти так і без коряка дудлиш...

Опара. Душа міру знає...

Неплюй. Та годї тобі смоктати... Бач, допав ся, неначе від до браги... Ще луснеш, к' бісовому батькови...

Опара. Однаково помирать...

Неплюй. От чортова пявка...

Опара. От тепер як раз у щерть. тільки треба розперезати ся... Братя. а подай но хто затички... А щоб ви зазулї не чули... (Дістає хлїб і сало). Оттак її заткнемо. щоби не розхлюпала ся...

Всї. (Пють).

ЯВА III.

Недобитий. (Входить).

Всї. От як раз нагодив ся... Тебе тільки і бракує...

Недобитий. Я знав. що тут є порожне місце і для мене.

Опара. А звідкіля Бог несе?

Недобитий. З землї.

Опара. Та знаємо. що не з неба... А деж ти був?

Недобитий. Проти неба на земли... Гай. гай. пєте горівку. а діда і не почастуєте...

Опара. Хиба не знаєш звичаю?... Бери коряк та і пий скілько влїзе... Та де се ти таку бороду допняв?

Недобитий. У цапа пожичив.

Неплюй. (Реготе ся). Мабуть правду кажеш коли не бреш...

Недобитий. Шкода брате у мене правди шукати. Я з нею тодї ще попращав ся як з Неплюєм спізнав ся...

Неплюй. Ого прийшов... люблю за обичай... Тепер от і подлубай в голові. щоб до ладу відповіста.

Недобитий. Порожно у тебе в голові... Скільки і не длубай, а опріч вітру нічого не знайдеш...

Всї. (Регочуть ся). От, бандурист... Загнав Неплюя на слизьке...

Неплюй. (Регоче ся). Їй Богу молодець...

Опара. А ну дїду з цапиною бородою, уникварь нам якої...

Недобитий. Уникварибби, та струни позасихали.

Опара. Від чогож то?...

Недобитий. Та від того, від чого твої порозкисали...

Опара. (Регочучись). Чи не бісова пара...

Голощук. (Підносить коряк). На дїдусю... Промочи голосники...

Недобитий. О, сей то догадливий. Мабуть у твого батька не дурний був син...

Голощук. Чи не той, що Гарасимом звали?

Недобитий. Як що ти Гарасим, то той самий.

Голощук. Я він і є.

Опара. А нуж бо уникварь, бо мене вже так і кортить до танців.

Недобитий. А дуже кортить? Глядиж, щоб не погубив підошви...

Опара. Нїчо... Я язиком полатаю...

Недобитий. (Грає і приспівує).

Опара. (Танцює).

Недобитий:

Ой так чини, як я чиню
любо жінку аби чню,
хоч попову, хоч дякову,
хоч хорошу мужикову...

Ой до моїх сина, сина
ой до моїх ренета,
ой до мене заморожці,
бо я бідна сирота...

Розступіте ся міряни
нехай гиря погуляє,
нехай знають всї міряни,
як гуляють голоштани...

Опара. (Танцюючи): А ну піддай хто охоти... а то вже ноги ледво човгають ся...

Недобитий. З такими танцями лучше тиб і не рипав ся... Ти мабуть тілки язиком вмієш трепака вибивати...

Опара. Не сердь мене, бо як розсерджусь, то буду танцювати до самого сьвіта...

Недобитий. У тебе і так вже любонь свитає в голові і в очах...

Опара. (Скидає жупан): Так ось-же тобі... (Танцює мов несамовитий)... Грай, коли грасш, побачиш чия візьме!...

Недобитий. Та хоч одночинь, ладачо...

Опара. Піди геть... Не рушай... От так наші: і сюди і туди... Навприсядки... Підспівуй, піддавай хто охоти...

Недобитий. (Співає):

Ой ти старий, я молода,
та між нами незгода...
Ой ти старий кахи-кахи...
Я молода хи-хи-хи-хи.

(Говорить): Та скинь бо, вражий чоловіче, і сорочку, щоб і та не заважала.

Опара. (Паде на землю). Грівай... Я одночину, тай знов, а ти тимчасом заспівай якої жалібної... (Виймає з кишені гроші). На тобі тимчасом таляра, а потім заграєш мені ще аж за два.

Недобитий. (Співає):

Замовкли бандури, оглухли мабуть
Ні співу ні думи в хуторах не чуть
Лише по могилах голосить ворон
Козацької слави старої гомон.

О руская земле, о рідна моя,
Чи прийдем ще раз ми коли до коша.

Де ділись, заділись ті давні часи
Славетні гетьманські, де ділись вони
Бувало атаман як кликне на бій
чубаті як хмари злїтались як стій.

О руская земле, о рідна моя,
чи верне — поверне ще слава твоя...

В кайданах в неволи козача сїмя,
по дворах шляхетських у наймах сестра
і син на послуги пінов Москалям,
на глум і на посьміх самим ворогам.

О руская земле, о рідна моя,
коли вже скінчить ся неволя твоя,

Прокиньте ся діти, настів вже той час —
„Заплакала Мати“ вже кличе на вас,
щоб стать односердно за діло съвяте,
а слава та давня ще нам зацвите.

О руская земле, о рідна моя,
та чей ми прийдемо ще раз до коша...

(По співі): А тепер працайте, мої любі... Я піду по наметах, оглянну всїх, може хто занедужав... Треба порадити... Працавайте... (Пішов).

Голощук. А диви, гей, Прохоре, що то за могилою наче курява підняла ся...

Неплюй. Хмара встає. Певно на дощ. (Прилягає вухом до землї). Нї, не чути, щоби тупотїло... Ну, що, пора і спочивать. Наказ був рано рушати, щоб у вечорі у моря стать... Назустріч повинні підійти байдаки... Пора вже і Туреччину провідать. Пора полататись, бо менї вже шинкар на бірг не вірить.

Голощук. Так намочить його, псявіру, у річцї, щоб набрав віри.

Неплюй. Мочив... Не йме віри... Ну, та вже чорта лисого з'їсть, щоб він завтра не дав менї похмелитись. Задуну анахтемську віру...

Голощук. А опісля сам будеш шинкарювати, чи як?...

Неплюй. І то правда... Ну нехай ще поживе на сьвітї... (Кладе ся спати).

ЯВА IV.

Стефан. (Входить. Сїв на камени і задумав ся). Ось вже рік минає як розлучив ся я з вірною дружиною і покинув рідну оселю, а серце з кождим днем все гірше болить і нїчим його не заспокоїш... О колиб я мав крилечка, щоб полетїли хоч на хвилинку у рідний край і глянути хоч би з далека на той садочок вишневий, де з милою з голубочкою воркував і цїлував її карі очи та чорні брови... Один би тільки разочок глянути в очи милїй, почути із уст її одно щире слово і те слово додасть менї сили та відваги... Тепер я у славі та повазї... Та що з того? Нащо слава, коли серцеви нема супокою?...

ЯВА V.

Недобитий. (Входить. — Підійшов крадьком до Стефана). Здоров Стефане...

Стефан. Хто ти за чоловік? (Придивляє ся). Стрівай... Я тебе десь бачив...

Недобитий. Може і по знаку... Придивись гарненько...

Стефан. (Схопившись за голову): Я бачив тебе... нї... не памятаю...

Недобитий. Торік... на Зелених сьвятах...

Стефан. Ти співав думу про Наливайка?

Недобитий. Може і я... (Здіймає бороду): Пізнаєш?

Стефан. (З криком): Той самий...

Недобитий. Та цить... Не гомони... Почують...

Стефан. Ти був там... у батька? Скажиж мені, що сталось? Кажиж, ти знаєш про кого я думаю...

Недобитий. Не годить ся козакови, та ще й того атаманови на війні нянчити ся з серцем... О, глянь навкруг себе: кождий з отсих бідолах кого-небудь покинув дома. Инший батька, матір, инший чорнобриву дівчину, як от і ти. І усі вони ховають ся під лютий з тією болячкою...

Стефан. Ти мене мучиш... Ніби щось страшного хочеш сказати.

Недобитий. Дитина ти, та ще й атаман...

Стефан. Одно слово тільки скажи, а я знов буду козаком, знов полечу на ворога як на весіля...

Недобитий. Ох, літа, літа молоді... (Сьміє ся). Нуж осьдечки тобі цидулочку від твоєї дружини... (Дає лист).

Стефан. (Цілує папір): Від неї... від моєї милої...

Недобитий. Придивись, що там написано.

Стефан. (Читає): „Сизокрилий голубоньку, любий мій Стефане, де ти, друже, пробуваєш, де ти орлику літаєш? Я оченьки виплакала, виглядаючи тебе. Полиняли чорні брови, личенько змарніло...”

ЯВА VI.

Джура. (Вбігає): Пане атамане...

Стефан. Що скажеш?

Джура. Орда на нас наступає двома крилами: від моря і від шляхеччини...

Стефан. (Грізно): До збруї... Панове молодці за мною!...

Всї. (Схопляють ся).

Стефан. Шаблї на гало... Пісні... Пісні, щоб земля застогнала і заревла...

Хор:

Гей нужмо братця до збруї,
На герц погуляти,
слави залучати,
А чи пан, чи пропав —
в друге не вмирати,
гей нужмо до збруї!...

Нам поможе сьвятий Юрий
Козакам на славу
Турка звоювати...
Гукнемо з гаківниць,
додамо з гарматів,
щоб не повставали...

(По хорі вибігають усї. Чути стріли битви).

Неплюй. (Вбігає — до Опари): А про сего забули... Вставай, бісів пузір... Бісурмен іде.

Опара. (Крізь сон): Грай на всї...

Неплюй. А щоб тебе ледачо узяло... Ач, йому танцї на умі... Вставай бо, діяволе... Ну, що тут робити? Треба укинути у який небудь віз... Стрівай сатано... Завдадуть тобі завтра памятного... Скоштуєш київ аж задуднить... Бач, як насмоктав ся... (Витягає).

Опара. Не руш, кажу тобі: не руш!.. А ще за то шику розібю... Ну, що за діявольський народ... Геть Іроди... Геть, кажу...

БИТВА.

(Живий образ. Козаки і Турки, посеред Стефан на трупі турецького баші).

Занавіс.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

ЯВА 1.

(Турецька вязниця).

Стефан. Так глядиж, як тільки поженуть нас завтра на роботу, то ти будь при мені і нікуди не відходи... Будемо уважати на таку хвилю, коли при нас зістане ся один вартовий. Я прожогом кину ся до сього і відразу пінлю його до всїх чортів, а ти мерщій здіймай з нього одежу, переодягнись і втїкай як змога...

Покришка. А ти щоб зістав ся у неволи?... Нї, сего нїколи не буде... Тїкай ти... Твоя сила і завзятість ще здадуть ся на Запорожу, а я однаково звів ся на нїнанцо... Такий вже став знемощілий, що мене і курка задзюбає... Так менї однаково здихати...

Стефан. Не в такі кайдани мене закуто, щоб можна було їх розбити. Твоїж я відразу розібю...

Покришка. За щож, пане атамане, ти **мусиш** погибати?... Ні, я хочу померти разом з тобою... У сім пеклї я тебе не покину.

Стефан. Вір, як що я еще потрібний на Україні, то товариство не забарить ся прийти по мене... А коли за мене призабуто, от може ти їм нагадаєш. У тебе є і батько і мати, вони тужать за тобою, побивають ся... а я... Ти звеличав мене атаманом, і я тобі як атаман велю і приказую... Слухай дальше... Як що Господь допоможе тобі добрати ся до рідного краю, допитай ся до хутора Ковалївки над Дніпром, понизше Городища... Спитаєш там про господу старого Коваля, тобі мала дитина покаже... У нїй живе мій нерідний батько. Скажи йому, що його годованець, Стефан, вже два роки гризе бісурменські кайдани... А як побачиш дочку його... то скажеш її... Ох, брате, тож то моя суджена дружинонька... тож скажи... Коли ти любив кого на сьвіті, то серце само тебе научить, що її сказати... Розкажи їм, як нас хвилею прибито до Синопа і як нас у полон забрано... Що боронили ся ми неначе зьвірі, що із сотнї зостало ся нас тільки девятеро...

Покришка. Нехай буде по твоєму. Благословиж батьку атамане в далеку дорогу.

Стефан. Бог тобі на поміч. Прощай, може на віки... Бог зна де доведеть ся нам побачити, чи на тамтім сьвіті, чи на Україні...

Голощук. А як менї, то і нікому поклона передати... Не знаю, чи і був у мене хоч який батько... де родив ся, де хрестив ся... не памятаю... поклонись, брате, рідній землици та церковцям божим.

Кукса. І я такийже безрідний... Спасибіг ворогам, батька спалили а матір у Дніпрі утопили.

Неплюй. А мій батько таки своєю смертию помер: два дні вороги з него здирали шкіру, а третого дня хотїли з живого виняти серце... Та чортового батька поживились... Прийшли до нього а він вже і захолонув...

Опара. Тобі і тут до жартів... Мабуть як і на шибеницю поведуть, то сьміяти меш ся...

Неплюй. А щож?... Може плакати? Все одно... Не помилують. Та і ти підібрав би слини, як би тобі піднесли чарку одну-другу Адамових слїзок... Учистив би такого гопака, що аж земля задріжалаб...

Опара. Так теж не своїм розумом... Минули ся всї танцї...

Неплюй. Доперва ще тільки починають ся... Стрівай... Як підіймуть тебе на шибеницю, то так затанцюєш, що аж язика висолониш...

Опара. Піди геть з твоїми жартами...

Неплюй. Що?... Странно?... А правда, що здаєть ся неначе вже у тебе мотузок на шиї і чуєш як воно ласкоче... Не знаю як вам, братця, а менї їй Богу лекше булоби, колиб швидше повісили... І доїкаю я тим проклятим Туркам... Позавчора, як ламали камінь приходить до мене якийсь старший... Я почав його перекривляти: то язика йому покажу, то дулю... Думаю: от от повісять... Аж нї... Вартовий дав менї щось тричі по шиї ручницею, тай тільки... Я йому дулї тичу, а він мене топить по потилици... Але я його таки переспо-

рив і я виграв, бо я йому у останне дулю даю, а він плюнув тай відвернув ся... Перше я молив ся, щиро молив ся Господеви, щоб вивів нас з сего клятого льоху. А тепер пройшов рік, пройшов другий а я і думаю: чи вжеж і Богови тільки діла, щоб визволяти наші голови з турецької неволї...

Всї. От, вже розпатлякав ся, розпустив язика... Бодай тобі його скорчило...

Неплюй. Лайте, бийте... А я кажу не вірю... Ну і чого понадувались неначе сичі?.. І ви козаки?... Раз мати родила і не двічи умирати... Всї ви легкодухи, бойтесь глянути у вічи смерти, через то вона вам і страшна; а менї то хочби і зараз на шибеницю... Далебіг не здрігнусь... Та також так по правдї сказати мене вже давно кортить на тайтой сьвіт. Цікаво менї дуже хоч одним оком глянути чи справдї там так як дяки сьпівають: „ідїже нїст нї печали, нї воздиханія, но жизнь безконечная...“ І я думаю також, що там мусить ся гарно жити, бо скільки то людий повмирало, а анї один від того часу не втїк ще з тамтого сьвіта.

Всї. Чи тобі заціпить, Іроде...

Неплюй. Мовчу, мовчу... А через хвилину усї загомоните: чого мовчиш, чому що небудь не збрешеш? Чорт вас зна як вам і догодити... Так не буду мовчати, а сьпівати буду...

Хор:

Ревуть стогнуть хвилї-гори
на синенькім мори.
Плачуть тужать козаченьки
в турецькій неволи.

Вже два роки у кайданах,
терплять тяжкі муки,
защож Боже милосерний
нам післав сї муки?...

Деж ви славні Запорожці,
сини вольной волї?
Чом не йдете визволяти
нас з тяжкой неволї?...

ЯВА II.

Недобитий. (Входить перебраний за **Турка з** бородою. За ним 2 Турки. Він їм дає знак і вони відходять).

Недобитий. Чого розкричались нечестиві?... Молїтесь Богови, сьогодня ваш послїдний день. Я чув усе... Чув, як ви тут змовляли ся... Завтра ваші голови будуть четвертовати...

Стефан. Так іди швидше до свого султана, може вицаганиш хоч по таляру за голову, а за 9 талярів купи собі доброго мотузка тай повісь ся... Ти чув як ми змовляли ся? А скажи ти, коли ти чоловік, кому воля не мила?... Таж пташка маленька, та і та рве ся на волю, а миж люди... Та і з ким я балакаю?... Хиба є в тебе душа?... А хоч і є то не дорозша вона тобі за таляра... Чи тямиш ти, що то таке воля?... Вона дорозша золота, каміня самоцьвітного, дорозша віку... Так іди ж недолюдку від нас, остри швидше сокири на наші голови, або готуй мотузки... Не вже ти думаєш, що ми станемо благати тебе, щоби помилував?

Недобитий. Побачимо, що ти завтра скажеш?...

Неплюй. Спасибіг тобі голомазний чорте за звісточку... У мене з радости аж піт покотив ся... Що, братця, не кажи, а то все якось чудно. Мабуть через те, що се перший раз... що дивись: сьогодня голова у тебе на плечах, а завтра — тиць, тай на пали... А скажи, будь ласка, вельможний свинарю султанський, як мене на паль застормлять, чи потилицею до вас, чи очима?...

Недобитий. А тобі хиба не однаково?

Неплюй. А мабуть, що не однаково, коли питаю... Я-б хотів до вас потилицею, бо одно, що не хочу і після смерти дивитись на вас... тьфу... таких паскудних, а друге, то і вам також буде вигіднійше нас десь цілувати...

Недобитий. (Дивлячи ся на Стефана): Хоть і в шматках сорочка, та гарно вигафтована. Мабуть від дівчини подарунок...

Стефан. Одійди бузувіре від мене...

Недобитий. Не одну нічку вплакала Ярина над нею, доки дошила.

Стефан. Ти... ти диявол а не чоловік...

Недобитий. Адже твою дівчину Яриною звуть?...

Стефан. Одійди сатано...

Недобитий. Стефане... Стефане... не вже ти і досп не пізнаєш мене?...

Стефан. Та хтож ти?...

Недобитий. (Здіймає бороду). Та і досї той самий, що сьпівав думу про Наливайка.

Неплюй. Дивись... Недобитий... От чубатий біс...

Всї. Чи не старе никандибало... Де ти узяв ся?...

Стефан. Кажи... Кажи нам швидше, як ти тут опинив ся?...

Недобитий. Довго буде усе розказувати. З того часу, як захопили вас у неволю, я також причвалав у Туреччину і на турецькому байдаку два роки блукав, прокидаючись то калїкою то нїмим, доки не научив ся по їхньому балакати. Тепер, дірвавши отсю одежу дібрав ся я до вас... Ти, Стефане, менї сказав, що 9 талярів менї дорозше за 9 голов, а я скажу, що 9 ваших голов дорозше моєї одної голови... Я прийшов вас визволити... Втїкайте на Україну, а як через пів року я не вернусь за вами, то відправте за мене панахиду. Ось вам помагачі... (Роздає пильники і молотки). Та приймайтесь мерщі за роботу, а я піду та роздобуду вам харчів на дорогу...

Неплюй. З доброго желїза зроблені... Аж пильник свистить...

Недобитий. Ага... І тобі закортїло на волю?...

Неплюй. Ей, брате... Усеж таки голова дорозша від гарбуза. За таляра її не купиш...

Недобитий. Порайте ся по молодецьки а я піду на роздобутки, а як спущу на долину шнура, то тогдї по одному вилазьте. (Відходить).

ЯВА III.

Стефан. (Випустив шильник з рук). Руки млїють, а єще і половини не надцилив... Де-ж моя сила? Куди-ж вона подїлась?... Заїли бісурмени, заїли, хоч зубами гризи... (Гризе кайдани).

Неплюй. Стрівай... Не запанасти зубів... З своїми я вже справив ся то і тобі допоможу... (Пилує йому кайдани). Мінне желїзо... (Зверху спускає ся шнур). Еге... Вже Недобитий справив і драбинку з пекла до раю... Ну... Зовсїм...

ЯВА IV.

Недобитий. (Роздає пістолї, ятаґани). Ну, в дорогу братця... Натеж вам харчі, подїлїть ся... А се вам моя порада: у день не йдїть а краще перележте... Ніч, то козацька пенька і осьвіжить і виховає... (Цїлує козаків). Пращайте... Поклонїть ся від мене рідній Українї... Найже вам Господь милосерний допоможе... (Відходить).

Неплюй. Ану, хто сьвятїйший, той починай лїзти на небо...

(Запорожцї лїзуть по шнурі).

Неплюй. Щоб тут на останку таке зробити, щоб бісурмени зуби з досади поломили... Коби шматок вугля, або крейди вилаяв би добре, а вкінци намалював би дулю... Нема... Шкода... Ну, нехай на сей раз буде єще так... Пращайте голомазі... Ану, сьвята Онаро, підсади мене... (Бере за шнур).

Занавіс.

ДІЯ ПЯТА.

ЯВА I.

(Та сама обставина, що в дії I-ій).

Ярина. (Виходить з хати і сьпіває):

Чом не гудуть буйні вітри,
Не ломають вітий,
Чом не несуть на крилечках
Від милого вістий.

Сохну, вяну в самотині,
Вже й сльози не льлють ся,
А над моїм тяжким горем
Вороги сьміють ся.

І сьміють ся і радіють
Я-ж Бога благаю,
Щоб вернув ся мій миленький
З далекого краю.

ЯВА II.

Оксана. (Входить). Здраствуй, сестричко... (Цілує її) Господи... Усе тужить та побиває ся.

Ярина. Такий вже мабуть мій талан.

Оксана. Я се нарочно забігла за тобою. Там дівчата зібрали ся на пипилечку: сьпівають. Ходім, сестричко, та хоч трохи розвеселиш себе.

Ярина. Не таке моє горе, щоб розважити його сьпівами або гульнею. Я своїм смутком тільки вам заваджу.

Оксана. Колиб ти знала як менї тебе жаль, що і Господи.

Ярина. (Обіймає її). Тиж моя одинока жалібниця і порадниця.

Оксана. Ходїм-же, ходїм... Будемо грати ся у короля. Ти будеш королївною а я королем. Я хочу тебе сьогодня зацїлувати. (Цїлує її).

Ярина. Роби зі мною як знаєш.

Оксана. (Обняла її). Ох, яка я рада... Голубонько моя сизокрила. Ходїм... (Відходять).

ЯВА III.

Коваль. (Дивить ся у слїд). Пішла. Нехай іде. Може хоч трохи заспокоїть ся. (Сїдає). Ох, горе, горе... Що ти зо мною зробило, на що ти мене звело... Нема мого Стефаночка... От вже і третий рік минув, як вирядив я його на Запороже... Чи його вбито чи в полон забрано?... А може побратав ся з бісурменом?... Проміняв віру, Україну і присягу? Тодї, земле сира, не допусти моїм кісткам лягти у тебе, викинь їх і розкидай по полю за те, що вигодував такого Ірода... О, нї... Не такий мій Стефан... Нї... Він козацького роду... Які нечестиві думки лїзуть менї в голову... А може він нудить у неволи, гниє у кайданах... О, Боже милосерний...

ЯВА IV.

Ярина. (Входить). Не можу я слухати веселих пісень, безжурного щебетання... Не можу... Не можу...

Коваль. Ти знов плачеш, моя дитино?...

Ярина. Тяжко тату жити у розлуці з милим. Чує моє серце, що вже його очи козацькі виклювали орли побратими, що його тїло розірвали вовки-сїроманцї.

Коваль. Не побивай ся донечко... Всї ми у божій воли. Ти мене своїми смутками женеш в домовину.

Ярина. (Дивить ся йому в очи). І ви плачете тату... якже менї не плакати?... Ви на своїм віку зазнали вже щастя, а моє проминуло перед моїми очими.

Коваль. (Випирає очи). Де ти там побачила сльози?... Хиба одна сльозинка, та і та дурна... Бачиш?... Я вже сьмію ся...

Ярина. Сьміетесь, а сльози тремтять у очах. Нащо ви таточку мене обманюєте?... Хиба я не бачу, як ви що дня тужите, як цїлїсеньку ніч тяжко зітхаєте та тихо молитесь?...

Коваль. То не від горя, а через те, що пора вже в далеку дорогу, в домовину... То і молюсь, щоб Бог простив менї тяжкі мої гріхи... Ось піди лиштень, та принеси менї бандурку, то і побачиш якого я устрою гопака.

Ярина. Чи не думаєте ви розважити мене... (Задумала ся). Таточку любий... Відпустїть мене у монастир... Піду у черницї та й буду молитись за душу свого милого... (Плаче).

Коваль. Господь з тобою, моя дитино... На кого-ж ти мене покинеш старого, похилого, одинокого?... Хто-ж догляне мою старість, хто-ж закриє менї очи?...

Ярина. Тяжко мені тут жити... Серце з туги кровю обливаєть ся як спогляну на житє других. Весь мир хрещений веселить ся і радіє, а я неначе яка велика грішниця всеб сиділа між німими стінами, по закутках темних... А там, у чернечій одежи я не буду чути веселих сьпівів і лекше мені буде на души.

Коваль. Ти своїми словами мов списами мене колеш. А до кого-ж я прихилю свою сиву голову, з ким поговорю, з ким посумую?... Іди, іди, дитино моя... не з'упиняю тебе, бо не маю сили з'упинити. Сам знаю, яка то мука щире кохане.

Ярина. Ох, таточку, таточку... що-ж мені робити?... (Ридаючи пада йому на грудь). Ні... я не покину вас ніколи, ніколи не покину. До сего часу ви таїлись від мене зі своїм горем а мені здавало ся, що до мого горя нема у вас жалю. Я думала, що я одна тільки мучусь... Тепер я буду весела, буду сьміятись, танцювати.

Коваль. (Плаче).

Ярина. Годі-ж таточку плакати, ходім у хату, спочиньте. Тепер мені так весело на серці так сьвітло на души. Я чую, як мої сили ростуть і крінуть... Продовж же, Милосерний, ті щасливі часи... (Відводить Коваля у хату).

ЯВА V.

Селяни і дівчата. (Входять).

1-ший селянин. Дивіть ся, дивіть ся, ондечки іде кобзар.

II-гий селянин. Ще й молодий який.

І-ший селянин. З'упинимо його та попросимо, щоби засьпівав яку думку.

Дівчина. Ні, нехай заграє якої до танцю, а потім засьпіває.

І-ший селянин. Ще мало танцювали онтам на вигоні?...

ЯВА VI.

Стефан. (Входить сліпий з хлопцем-поводарем).

Селяни. Здраству, чоловіче Божий.

Стефан. Здраствуйте і ви чесні миряни... щасти вам Боже на усе добре. Поздоровляю вас зі сьвятим празником.

І-ший сєлянин. Спасибіг... А куди Бог несе?

Степан. Куди ноги втраплять, бо очима не бачу... Там моє пристановище, де спочиваю...

І-ший селянин. Лихо тяжке... Відкіля-ж ти родом?

Стефан. З просторої України... там мій отець, ненька, де застане ніч темненька... Там моя хатина, де добра людина.

ІІ-гий селянин. (Бере його за руку і підводить до каменя). Сідай оттутечки, на камени, спочинь, та розкажи нам, страднику Божий що небудь про Січ та про Запороже.

Стефан. (Сідає). Сісти... сядемо, а спочивати будемо тоді як ляжемо в сиру землю...

І-ший селянин. Якже се ти, змалку такий, чи може у бісурменських руках побував?

Стефан. Бодай не розказувати... Тільки один рік минув як одняли від мене те, що найдорозше чоловікови — сьвіт сонця.

Всї. Розкажи, що з тобою стало ся?...

Стефан. Слухайте люди добрі, та научайте дїтий ваших, щоб вони вчились та дїтям своїм розказували, як ту славу здобувають і як за віру та за рідний край голови складають.

І-ший селянин. Горенько тяжке... Як що ласка твоя, то розкажи нам дещо, чоловіче божий...

Стефан. Розказувати, щоб сльози проливати, аби було кому слухати та навчати...

У недїлю в ранцї-рано
Синє море грало.
Товариство кошового
на радї прохало:
Благослови атамане
байдаки спускати
та за Тендер погуляти,
Турка пошукати...
Чайки-байдаки спускали,
арматами лаштували,
з Днїпрового гирла широкого випливали
серед ночи темной
на морі синьому
за островом Тендером потапали, пропадали,
атамана курінного
сироту Стефана молодого
синє море не втопило,
а в турецьку землю Агарянську
без керми прибило...

Тоді сироту Стефана,
атамана молодого
Турки-яничари ловили,
в кайдани кували...
Ой Спасе наш Межигорський,
чудотворний Спасе!
не допусти мені впасти
в тяжкую неволю...
Там кайдани по три пуди
атаманам по чотири...
І сьвіта божого не бачать не знають
без споведи умирають,
як собаки здихають...
І згадав сирота Стефан в неволи
свою далеку Україну,
нерідного батька старого
і не рідну сестру Ярину...
Плаче, ридає,
До Бога руки здіймає,
кайдани ламає —
і утікає на вольную волю...
Турки яничари його дігнали,
до стовпа вязали
очи виймали...

ЯВА VII.

Ярина. (Вийшла при кінци думи). Стефаночку... Стефаночку... Стефаночку... Моє серце... Деж се ти забарив ся... (Побачила, що він сліпий). Тату... Тату... Ідіть сюди... Тату... Подивіть ся...

ЯВА VIII.

Коваль. Чого ти доню голосиш? (Довго дивить ся на Стефана). Сину мій... Сину ти мій безталанний... Моя ти дитино... Чи тебе се я бачу, сину мій єдиний?...

Стефан. Тату... Ярино... Я не бачу вас... я тільки чую вашу любу розмову... Я чую серцем, що я вам рідний. Ви привитаєте мене каліку... сліпого?...

Ярина. Ти мій суджений... Ти вернув ся до мене і сьвіт мій прояснив ся.

Стєфан. Бог з тобою, Ярино... Тепер я не до пари тобі.

Ярина. Візьми милий остру шаблю, зрубай голову твоїй любій, виріж з грудий серце... Коли не буду твоєю, то лучше смерть мені заподій...

Стефан. Ярино... Ярино... Прости мені... Серце моє давно у тебе, візьми і душу мою...

Коваль. Дїти мої... Квіти мої...

Стефан. (Паде на вколїнки). Боже милосерний... Ти сам довів мене до рідної хати, до вірної дружини... Благаю Тебе, милосерний, вижени із думки, вивій із серця тяжке лихо і всели у мою замучену душу тихий та привітний рай... (Ридаючи припадає лицем до землї, люди клякають, здіймаючи шапки).

Хор:

Боже великий єдиний,
Русь-Україну храни.

Волї і сьвітла проміням
Ти її осїни.
Сьвітлом науки і знаня
Нас, дїтий просьвіти!
В чистій любови до краю,
Ти нас, Боже, зрости.
Молимось Боже єдиний
Русь-Україну храни,
Всї свої ласки, щедроти,
Ти на люд наш зверни!
Дай йому волю,
Дай йому долю,
Дай доброго сьвіта
Дай Боже народу
І многая, многая лїта!

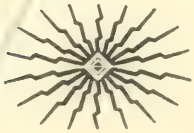

СЕРІЯ ПЕРЕПИСНИХ ЛИСТКІВ

1) Т. Шевченко (з портрета Красіцкого), 2) Шевченко в молодім віці, 3) Шевченко в неволи (з власноручного портрета), 4) Родинна хата Т. Шевченка, 5) Могила Т. Шевченка в Каневі над Дніпром.

5 КАРТОК 5

!! 15 центів 15 !!

ВРАЗ З ПЕРЕСИЛКОЮ.

Картки виконані в трох кольорах і прикрашені взорами в народних мотивах.

Для тих, що замовляють більше число карток даємо опуст.

Сї картки можна розпродувати при всяких нагодах: на концертах устроюваних в память Т. Шевченка, на представленях і приватно.

"SVOBODA",

83 Grand St., Jersey City, N. J.

„РУСЬКИЙ ШТУКАР“

ДУЖЕ ЦІКАВА І ЗАБАВНА КНИЖКА,

яка містить в собі 212 штук, фиґлїв і жартів, пригожих до розвеселеня товариства, гостий, читальників, другів і т. д. В книжцї тій подає ся наука як ті штуки виконати, щоб вони були задивляючими. Хто спритний, може доказувати чудес таним коштом і бути героєм забави, а товариство найде милу розривку і пожиточно переведе вільний від працї час.

Замовленя і гроші посилайте до:

„S V O B O D A"

83 Grand Str., Jersey City, N. J.

„СВЕКРУХА“

Комедія в 3-ох діях Льва Лопатинського.

Ся штука надаєсь для аматорських вистав. У нїй виступає лиш сїм осіб.

ЦІНА ЗА 7 ПРИМІРНИКІВ

враз з пересилкою $1.50. Поодиноко 25 цнт.

Замовляйте:

„S V O B O D A"

83 Grand St., Jersey City, N. J.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY